

Karoline Støjberg Sejersen og Mikael Frausing

Karoline Støjberg Sejersen (f. 1999) er cand.mag. i historie fra Aarhus Universitet 2025 med speciale i middelalderens dronningemagt og forskningsassistent på projektet “Pigeskole eller fællesskole? Provinsens pigeskoler mellem kønsideologi og åndsideologi 1880-1920.”
Mikael Frausing (f. 1974) er ph.d. i historie fra Aarhus Universitet 2012 og PI på forskningsprojektet, der er støttet af Kulturministeriets Forskningsudvalg 2024-2026.

Keywords: Pigers adgang til uddannelse, 1910-1930'erne, Silkeborg, køn, Theodora Lang

---

VIDNESBYRD FRA TH. LANGS SKOLER 1917-1935

Kønnede opfattelser af videregående uddannelse i årtierne efter Almenskoleloven 1903

Piger og kvinders vej ind i uddannelsessystemet var lang og sej, og det var først ved indførelsen af Almenskoleloven af 1903, at kønnene lovmæssigt blev sidestillet i højere uddannelse. Imidlertid var lovens vedtagelse ikke ensbetydende med, at alting ændrede sig natten over. Kønnede opfattelser af videregående uddannelse var dybt indlejret i samfundets og skolernes forventninger til pigers opdragelse og uddannelse. Vidnesbyrd fra Th. Langs Skoler i Silkeborg giver et unikt indblik i pædagogiske normer og kulturelle barrierer for kvinders videregående uddannelse i begyndelsen af 1900-tallet.

“Hun har i højere Grad end de fleste unge Piger Anlæg for et fortsat Studium,” skrev rektor Theodora Lang (1855-1935) i et vidnesbyrd til eleven Sigrid, da hun i 1922 havde færdiggjort sin studentereksamen på Th. Langs Skoler i Silkeborg med et flot resultat

på 7,35/mg.¹ Fra skolens side forventede man meget af Sigrid og hendes fremtid – på trods af hendes køn.

Netop forholdet mellem køn og uddannelse var en vanskelig størrelse i starten af 1900-tallet, hvor der formelt set var indført lige adgang til realskoler og gymnasier for drenge og piger men fortsat eksisterede klare, kønnede forventninger til uddannelse. I 1875 havde kvinder fået mulighed for at søge adgang til universitetet, hvilket var en milepæl for adgangen til videregående uddannelse.² Dog var undervisningen ved statens lærde skoler fortsat forbeholdt drenge, hvorfor kvinder var henvist til privatundervisning for at kunne tage den nødvendige studentereksamen, der var adgangsgivende til universitetet. Almenskoleloven af 1903 gjorde op med forskelsbehandlingen ved at afskaffe de lærde skoler og etablere det almene gymnasium med lige adgang for piger og drenge. Lovgivningen havde fjernet de formelle barrierer i den højere uddannelse, men i praksis fortsatte en række markante og kønnede forskelle. I gymnasiet søgte piger i højere grad nysproglige end den matematiske linje og langt færre gik videre på universitetet.³

Således også i Silkeborg, hvor Theodora Lang siden 1880'erne havde været en indædt forkæmper for pigers uddannelse. Alligevel var der på Th. Langs Skoler langt færre piger end drenge, der blev opfordret til videregående studier på universitetet, efter de havde færdiggjort deres studentereksamen. Pigerne skulle uddannes, ja, men i forlængelse af 1800-tallets borgerlige kønsnormer, var skolens opgave især "...at lære dem, at i Hjemmet ligger deres største Livsgerning."⁴ Disse kønnede opfattelser kom bl.a. til udtryk i elevernes vidnesbyrd, der beskrev deres person og faglighed ved afslutningen på deres uddannelse. Selv om vidnesbyrdene ikke havde formel betydning ved optagelsen på universitetet, hvor afgangseksamenen vægtede, var de med til at sætte forventningerne for elevernes fremtid.⁵

I denne artikel analyseres kønnede opfattelser af højere uddannelse, som kom til udtryk i vidnesbyrd fra Th. Langs Skoler i perioden 1917-1935. Hvordan var den sociale og kønsmæssige sammensætning af eleverne på Th. Langs Skoler, og hvilke uddannelsesforventninger knyttedes til hhv. piger og drenge efter endt skolegang? Suppleret af artikler, foredrag, skoleprogrammer, årsskrifter og breve analyseres vidnesbyrdene fra Th. Langs Skoler som udtryk for en institutionel praksis, der virkede begrænsende på kvinders muligheder for videregående uddannelse. Resultaterne indikerer, at Theodora Lang sammen med landets øvrige pigeskoler – og i opposition til nye pædagogiske ideer om fællesskole og lighed i uddannelse – opretholdt og videre-

---

1 *Protokol over vidnesbyrd*, Th. Langs Skolers Arkiv (TLSA), A681 pk. 115, 1922; *Meddelelser fra Th. Langs Skoler* (MTLS), 1924, s. 8.

2 Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet 1875.

3 Jacobsen 1925, s. 156-158.

4 MTLS 1896-1899, s. 9. Se også Kruse 1989, s. 48-49; Frausing 2025, s.15-19.

5 Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet 1875, §2. Se også Haue 2010, s. 346; Larsen 2010, s. 121.

førte kønnede uddannelsesforventninger, der blev indlejret som pædagogisk praksis i den højere uddannelse i første halvdel af 1900-tallet.

Kvindes indtog i uddannelsessystemet

Kvindes muligheder for højere og videregående uddannelse har været genstand for omfattende interesse blandt skolehistorikere og særligt i perioden 1850-1920, hvor en række institutionelle gennembrud ændrede kvindes muligheder for højere uddannelse. "Højere uddannelse" betegnede i samtiden skolegang i 13-19-års alderen, dvs. undervisning ud over den lovpligtige 7. klasse og indtil universitetsstudier. I 1800-tallet blev højere uddannelse udbudt af realskoler, latinskoler og statens lærde skoler og var forbeholdt drengenes uddannelse. Med Almenskolelovens indførelse i 1903 blev højere uddannelse betegnet ved mellemskole, realklasse og det almene gymnasium med lige adgang for piger og drenge, samt en særskilt pigeskoleeksamen, der blev et særkende for et mindretal af hovedstadens pigeskoler.⁶

Oprettelsen af pigeskoler var et nybrud i anden halvdel af 1800-tallet, der, først i hovedstaden og siden i provinsbyerne, gav kvinder nye muligheder for en højere uddannelse. Helt centralt i udviklingen står Natalie Zahle (1827-1913), som i 1851 oprettede landets første pigeskole og kort efter et lærerindeseminarium. Birgitte Possings biografi om Zahle fra 1992 står derfor som et hovedværk over perioden 1850-1900, der beskriver udviklingen set fra København og med Zahle som den store pioner, der lagde de institutionelle rammer for gennembrud i kvindes uddannelsesmuligheder.⁷ I 1859 indførtes en ny lærerindeeksamen, der gav kvinder mulighed for at undervise i almueskolen,⁸ og N. Zahles Seminarium var enerådende i uddannelsen af landets lærerinder, indtil Theodora Lang åbnede lærerindeseminarium i Silkeborg i 1890'erne. N. Zahles Seminarium blev arnested og forbillede for efterfølgende generationer af lærerinder og pigeskoleledere, og, ifølge Possing, dermed både kulturbærer og kulturbygger for kvindelig uddannelse i Danmark.⁹

I 1875 blev der åbnet for, at kvinder kunne optages på universitetet¹⁰, og en vis historisk interesse har samlet sig om Nielsine Nielsen (1850-1916), der blev landets første kvindelige læge og akademiker. I 2019 udkom endelig en samlet biografi om Nielsine Nielsen skrevet af Dorthe Chakravarty og Sarah von Essen,¹¹ og siden har Pelle Oliver Larsen analyseret samtidens debatter om kvindelige læger.¹² Kvindes vej

---

6 Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet 1903; Larsen 2010, s. 110.

7 Possing 1992, s. 418-434.

8 Gjerløff og Jacobsen 2014, s. 159-160.

9 Possing 1992, s. 257-278.

10 Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet 1875, §2.

11 Chakravarty og Essen 2019.

12 Larsen 2022.

til universitetet blev dog fortsat besværliggjort af, at statens lærde skoler,¹³ der tilbød den adgangsgivende studentereksamen, endnu var forbeholdt mandlige studerende. Kvinder var henvist til – som pionererne Nielsine Nielsen og Johanne Gleerup (1850-1914) – at læse op med privatlærere og derefter ansøge om lov til at tage studentereksamen som privatister.¹⁴ I bogen *Har videnskaben køn? Kvinder i forskning* (2014) argumenterer Bente Rosenbeck for, at der vedblev at være tre niveauer af modstand i forbindelse med kvinders adgang til universitetet: “Først vanskeligheder med overhovedet at komme ind, dernæst vanskeligheder med at blive accepteret som forsker og endelig begrænsede muligheder for at anvende kundskaben, tjene penge og få prestige”.¹⁵

Endnu et gennembrud for kvinders uddannelse kom i 1882, da N. Zahles Skole som den første pigeskole ansøgte om retten til at afholde “Almindelig Forberedelseseksamen”, der året før var indført som en forenkling af eksamenssystemet i realskolerne.¹⁶ Landets øvrige pigeskoler fulgte trop, og ti år senere havde 17 pigeskoler eksamensret, heraf $\frac{2}{3}$ i provinsen.¹⁷ De eksamensberettigede pigeskoler betød, at unge kvinder for første gang kunne afslutte deres formelle skolegang med en adgangsgivende eksamen. Som et krav fra pigeskolerne var pigernes eksamen dog udskudt i et år til 17-års alderen begrundet i “det hygiejniske argument”, nemlig at pigerne havde en svagere fysisk og psykisk konstitution i pubertetsårene.¹⁸

Sophie Winkler har i en nyere artikel undersøgt den pigeskolekomité (*flickskolekommitté*), som den svenske rigsdag nedsatte i 1885 for bl.a. at undersøge pigers uddannelse og helbred. Komitéens endelige rapport fra 1888 var dybt påvirket af fasttømrede kønsforståelser, og Winkler understreger, at, ligesom i Danmark, påvirkede det hygiejniske argument og idéen om en særlig kvindelig svaghed udformningen af rapporten på trods af, at diverse statistiske undersøgelser faktisk viste det modsatte. Det var nødvendigt at fastslå i rapporten, at pigerne overhovedet skulle gå i skole med argumentet om, at de havde samme “åndelige kræfter” som drengene, men pigerne blev pålagt et mindre pensum og forventningen var, at de efter endt uddannelse optog deres egentlige erhverv: at blive hustru og mor. Pigernes sind og krop var, påpeger Winkler, underlagt den maskuline samfundsordning.¹⁹

Et lignende billede genfindes i Danmark. Efter årtiers diskussion indførtes Almenskoleloven i 1903, der søgte at give bedre uddannelsesmuligheder og adgang til realeksamen og studentereksamen for alle børn uanset klasse. Reformen indførte

---

13 Statens lærde skoler var de syv katedralskoler i Nykøbing Falster, Odense, Ribe, Roskilde, Viborg, Aalborg og Aarhus, fire lærde skoler (senere statsskoler) i Rønne (fra 1892), Frederiksborg, Horsens og Randers, samt Metropolitanskolen og Sorø Akademi. Citeret efter Skovgaard-Petersen 1976, s. 19.

14 Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet 1875, §2.

15 Rosenbeck 2014, s. 45.

16 Larsen 2010, s. 103-107.

17 Nielsen 2010b, s. 96.

18 Nielsen 2010b, s. 98-100.

19 Winkler 2024, s. 47-52.

mellemskole, realklasse og det almene gymnasium, hvor valget stod mellem tre linjer: klassisk-sproglig (græsk-latin), nysproglig (moderne sprog) og matematisk-naturvidenskabelig.²⁰ Lovens princip om lighed i uddannelse medførte også lige adgang til højere uddannelse for piger og drenge – i teorien. Mellemskole, realklasse og gymnasium videreførte dog en række kønnede forventninger til uddannelse, særligt i opdelingen mellem kvindelige fag (håndarbejde, husgerning og til dels fransk) og mandlige fag (sløjd, latin og til dels matematik) og i skolernes sociale forståelse af, hvad der var passende uddannelse for hhv. drenge og piger. Desuden indførtes som en valgmulighed en særskilt pigeskoleeksamen, der trådte i stedet for realeksamen, og hvor eksamen for pigerne som førhen var udskudt til det 17. år.²¹

I sin disputats om Almenskolelovens tilblivelse *Dannelse og Demokrati* fra 1976 berører Vagn Skovgaard-Petersen kun overfladisk spørgsmålet om, hvordan reformen indvirkede på pigeskolerne og kvinders uddannelse,²² men i artiklen *Pigeskole eller fællesskole?* fra 1989 tog Anne-Mette Kruse fat på pigeskoleledernes modstand mod loven. Kravet om en særskilt kvindelig uddannelse med kortere skoledage og udsat eksamen blev fremsat med eksplicit henvisning til det hygiejniske argument om pigernes svaghed, og Kruse tolker, modsat Winkler, pigeskolernes selvstændighed som "... en ofte stolt praksis, som gav pigerne styrke, selvtillid, klogskab og værdighed".²³ Almenskolelovens bestemmelser om lige adgang til uddannelse betød ifølge Kruse, at pigerne "... blev holdt ude fra at få det fulde udbytte af de såkaldt maskuline fag (sløjd, udvidet matematik og fysik og lignende) samtidig med at det understøttende og kvindeidentificerende miljø var borte."²⁴

En mindre ideologisk og mere nuanceret fremstilling findes hos Åse Højlund Nielsen i hendes artikel "Rum for kvindelig virkestrang – pigerealskolen 1860-1960" fra 2010. Hun fremhæver, at reformmodstanden var begrundet i et stærkt ønske om at fastholde den kvindesocialiserende opdragelse i eksklusivt feminine fællesskaber, og hun betoner i højere grad uenighederne mellem hovedstadens og provinsens pigeskoler. Pigeskoleeksamen var det stærkeste og ideologiske udtryk for ønsket om en særskilt kvindelig uddannelse, men den forblev et marginalt fænomen blandt københavnske pigeskoler, og langt flere piger tog deres eksamen i fællesskoler eller pigeskoler under Almenskolelovens bestemmelser.²⁵ Senest har Mikael Frausing vist i artiklen *Piger i drengeskolen* fra 2025, at økonomiske incitamenter og frygten for at miste monoopolet over kvinders uddannelse både implicit og eksplicit spillede en væsentlig rolle i pigeskoleledernes kritik af Almenskoleloven.²⁶

---

20 Skovgaard-Petersen, s. 288-303.

21 Nielsen 2010b, s. 103.

22 Skovgaard-Petersen 1976. Pigeskolerne er sporadisk nævnt s. 274-276 og s. 281-282.

23 Kruse 1989, s. 48.

24 Kruse 1989, s. 71-72.

25 Nielsen, 2010b, s. 103-107.

26 Frausing 2025, s. 28.

Forskningen i kvinders højere uddannelse har haft tyngdepunkt i tiden før 1900 med særligt fokus på fremtrædende personligheder, lovgivning og formelle gennembrud. Første halvdel af 1900-tallet har derimod fået mindre opmærksomhed, og der er ikke hidtil forsket i, hvordan kønnede uddannelsesforventninger blev videreført i den højere uddannelse (mellemskole, realklasse og gymnasium), og hvordan disse prægede rekrutteringen til universitetet i tiden efter Almenskoleloven, hvor de formelle barrierer for kvinders videregående uddannelse var fjernet. Vidnesbyrd fra en af landets mest fremtrædende pigeskoler kan give et unikt indblik i, hvordan – og med hvilke forventninger – pigerne blev sendt fra deres skole.

Vidnesbyrd som kilder

Med Almenskoleloven blev det bestemt, at alle beståede elever i mellemskolen, realskolen og gymnasiet skulle have udstedt et vidnesbyrd, som beskrev deres forhold (opførsel) i skolen samt faglighed og personlighed.²⁷ Vidnesbyrd var dog ikke et nyt fænomen: Fra 1856 var det muligt for afsluttede realklasseelever og studenter at modtage et vidnesbyrd eller testimonium, som det også blev kaldt, der beskrev deres færd i skolen, hvis de betalte ti rigsdaler.²⁸ N. Zahles Skole havde også altid givet årlige vidnesbyrd til forældrene, men disse havde andre formål og en ganske anden karakter, hvorfor de ikke udgør et relevant sammenligningsgrundlag for nærværende undersøgelse.²⁹ Ved Almenskolelovens indførelse blev vidnesbyrd obligatorisk og gratis efter endt skolegang.

Fra Th. Langs Skoler er bevaret en håndskreven protokol med udkast til vidnesbyrd til mellemskole-, fortsættelsesklasse-, realklasse- og gymnasieelever for perioden 1917-1963.³⁰ Undersøgelsen afgrænses af protokollens begyndelse i 1917 og Theodora Langs død i 1935, som markerede slutningen på en æra for Th. Langs Skoler. Der er i alt tale om 602 vidnesbyrd, hvor det på baggrund af håndskriften kan bedømmes, at vidnesbyrdene er skrevet af Theodora Lang fra 1917-1926 og derefter af niecen og efterfølgeren Karen Linderstrøm-Lang (1894-1964) fra 1927-1935. Samtlige vidnesbyrd er blevet scannet, transskriberet og digitaliseret med onlineværktøjet Transkribus og efterfølgende manuelt rettet for maskinfejl. Originale stavfejl, rettelser, reformuleringer mm. er bevaret, som de stod i vidnesbyrdene, omend børnenes efternavne er undladt for beskyttelse af personoplysninger. Selve kildeanalysen er inspireret af litteraturhistorikeren Franco Morettis digitalhumanistiske begreb *distant reading*

---

27 Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet 1903, §10.

28 Haue 2010, s. 330.

29 Possing 1992, s. 214-233.

30 *Protokol over vidnesbyrd*, TLSA, A681 pk. 115, 1917-1935. Desuden er bevaret vidnesbyrd fra Th. Langs Seminariums børneskole fra 1898-1904, som blev nedfældet tre gange årligt og beskrev elevernes evner i samtlige fag samt deres "opførsel og orden": *Vidnesbyrdprotokol I-VI*, TLSA, A858 pk. 143-148, 1898-1904.

(fjernlæsning), hvor det søges at skabe overblik over store tekstmængders indhold, tematikker, genrer mm. fremfor at forsøge at nærlæse alt.³¹ I praksis betyder det, at der er blevet foretaget søgninger af udvalgte signalord, som indikerer et bestemt indhold og/eller betydning, i de digitaliserede vidnesbyrd, hvorefter de vidnesbyrd, der indeholdt signalordene, blev nærlæst og analyseret.

Vidnesbyrdene understøttes af meddelelser fra Th. Langs Skoler og Undervisningsministeriet, hvori dimitterede elevers navne, fødesteder, forældres erhverv samt karakterer blev oplyst. Meddelelserne fra Th. Langs Skoler blev udgivet ca. hvert tredje år og indeholdt også diverse skrivelser og nyheder fra skolen, men enkelte årgange mangler, hvorfor de suppleres af Undervisningsministeriets officielle meddelelser fra de højere almenskoler, som blev udgivet hvert år. Data om børnene fra både meddelelser og vidnesbyrd er indført i et Excel-ark med kategorierne "Navn (anonymiseret)", "Vidnesbyrd", "Køn", "Studie", "Studieretning", "År", "Fødested", "Forældres stilling", "Karaktergennemsnit (talværdi)" og "Karaktergennemsnit (bogstavværdi)",³² hvilket muliggør både en kvantitativ og kvalitativ undersøgelse af kønnede forventninger til eleverne på Th. Langs Skoler.

Th. Langs Skoler og kønnede uddannelsesforventninger

I 1882 afsluttede Theodora Lang sin lærerindeeksamen ved N. Zahles Seminarium i København og rejste derefter til Silkeborg for at overtage en lille pigeskole med omkring 20 elever. Over de næste 50 år opbyggede hun sammen med Anna Høltzermann (1862-1933) Th. Langs Skoler med grundskole, gymnasium, seminarium og kostskole til at blive en af landets største og vigtigste skoler for kvinders uddannelse. Det gav Theodora Lang tilnavnet "Jyllands Zahle" med henvisning til det store forbillede og mentor Natalie Zahle, som i anden halvdel af 1800-tallet havde banet vejen for kvinders uddannelse.³³

Gennem 1890'erne voksede skolen i Silkeborg fra ydmyge rammer til at blive en af de toneangivende pigeskoler i provinsen. Skolen blev udvidet med et forskoleseminarium og tilhørende øvelsesskole (1894) og siden også et lærerindeseminarium (1900). Under indtryk fra Almenskoleloven omdannede Theodora Lang i 1905 sin skole til en fællesskole for både piger og drenge og fra 1907 også med tilhørende gymnasium. Navneskiftet til Th. Langs Skoler indikerede, at den tidligere pigeskole nu fungerede som et fuldt udbygget skolekompleks med tre adskilte afdelinger: Grundskole inkl. mellem-skole; gymnasium inkl. realklasse; et dobbeltseminarium med øvelsesskole, og dertil en tilknyttet kostskole for udenbys elever.

---

31 Moretti 2013, s. 48-49.

32 Data fundet i: MTLs 1918-1937, *Meddelelser angaaende de højere Almenskoler i Danmark (MHAD) 1917-1935 og Protokol over vidnesbyrd*, TLSA, A681 pk. 115, 1917-1935.

33 "Th. Langs Seminarium", *Kvinden og Samfundet*, nr. 25, årgang 16, 19.06.1900.

Ill. 1. Th. Langs Skoler set fra Skoletorvet ca. 1935. Bygningen, hvorpå der står *Th. Langs Skole*, blev opført i 1886, da skolen endnu var en pigeskole. Kilde: Silkeborg Arkiv.

I 1893 stiftede Theodora Lang sammen med Louise Winteler (1834-1925) i Odense foreningen Den danske Pigeskole, der fungerede som faglig og politisk interesseorganisation for landets pigeskoler. Med Theodora Lang som redaktør havde foreningen fra begyndelsen tilknyttet et pædagogisk tidsskrift *Bog og Naal*, som i 1890'erne blev samlingspunkt for en ideologisk oprustning, hvor en række toneangivende pigeskoleledere fremlagde deres program og argumenterede for institutionel selvstændighed.³⁴ Pigeskolernes hidtidige monopol på kvindelig undervisning blev i disse år udfordret af realskolerne, der var begyndt at optage kvindelige elever i større antal. Samtidig begyndte nye pædagogiske ideer om fællesskoler at vinde fodfæste.³⁵

I deres forsvar for pigeskolerne rakte debattørerne tilbage til Natalie Zahle, som nogle årtier tidligere havde formuleret pigeskolernes formål: Først og fremmest at forberede pigerne til deres fremtidige rolle som hustru og moder, sekundært at tilbyde eksamen, der gav mulighed for lønarbejde og selvforsørgelse.³⁶ Modstanden mod realskolerne bundede deri, at "piger i drengeskolen" ifølge pigeskolelederne ikke modtog den essentielle undervisning i håndarbejde og husgerning, der kunne forberede dem på at tage vare på hjemmet: "Uoverensstemmelsen imellem den Opdragelse, vore Pigebørn faa, og det Liv, de senere skulle leve, er bleven større Aar for Aar. Thi den store Mængde af vore Pigebørn bliver dog gift, heldigvis, trods Eksamen og

34 Debatten om pigeskolernes formål er udtømmende analyseret hos Kristensen 1995, s. 58-80. Se også Kruse 1989, s. 43-55 og Nielsen 2010b, s. 100-101.

35 Frausing, s. 17-18.

36 Possing 1992, s. 446-449; Nielsen 2010b, s. 95-96.

Udmærkelse”, skrev Louise Winteler, formand for Den danske Pigeskole, i 1897.³⁷ Undervisningsinspektøren for realskolerne Frederik Rønning (1851-1929) var af samme opfattelse, da han i direkte forlængelse af Zahles tanker, gjorde gældende at: “Pigeskolens Arbejde maa ikke anlægges med de Elever for Øje, som muligvis engang selv skal sørge for deres Ophold, men skal afpasses efter deres Tarv, som muligvis engang skal være Mødre”.³⁸

Natalie Zahles ideer om kvindelig uddannelse havde været på forkant i 1860’erne, måske endda kontroversielle, men 30-40 år senere var de blevet en indarbejdet og alment accepteret på tværs af det skolepolitiske landskab. En generation af lærerinder og skolebestyrerinder var blevet uddannet på N. Zahles Seminarium, som ifølge Theodora Lang var ”Moderskolen for vor nuværende Pigeskole”.³⁹ Fra en politisk kamp for retten til uddannelse var Zahles dannelsesprogram for længst etableret som ideologi og tradition, og derfra yderligere befæstet som pædagogisk praksis og en særlig pigeskolekultur – som ved århundredeskiftet var blevet bagudskuende og måske allerede en anelse gammeldags.

Vedtagelsen af Almenskoleloven i 1903 var derimod baseret på et nyt princip om fællesskoler og lighed i uddannelse, der åbnede dørene til realskoler og gymnasier for pigerne. Overraskende nok mødte loven stærk modstand fra landets pigeskoleledere, der heri så en svækkelse af pigeskolernes kønsideologiske grundlag og deres hidtidige monopol på kvinders uddannelse. Imod ministeriets vilje lykkedes det Henriette Skram (1841-1929), der få år forinden havde efterfulgt Natalie Zahle som overbestyrerinde for N. Zahles Skole, at få indført den særlige pigeskoleeksamen. Målsætningen om at opretholde traditionen, fastfryse status quo og videreføre en særskilt kvindelig uddannelse i eksklusive feminine fællesskaber uden for det etablerede skolevæsen var et reaktionært svar på Almenskolelovens moderne reformprincipper.⁴⁰ Theodora Lang karakteriserede indførelsen af pigeskoleeksamen som ”... en sej Fastholden af de bestaaende Forhold”⁴¹, der blot ville drive pigerne over til ”drenge realskolerne”. Tværtimod burde pigeskolerne tiltræde Almenskoleloven, fordi ”... den stiller Piger og Drengene ganske lige, den byder dem den samme Uddannelse paa samme Kaar”.⁴² Den altovervejende del af pigeskolerne fulgte denne opfordring, og fra 1902 til 1907 stod Theodora Lang i spidsen for Den danske Pigeskoles forhandlinger med Undervisningsministeriet.⁴³ Hun anerkendte princippet om lige adgang til uddannelse, men arbejdede i kommissoriet ihærdigt for ”Pigebørnenes Tarv”⁴⁴ forstået som en række

37 Winteler 1897, s. 149.

38 Rønning 1902, s. 13. Se også Rönström 1899, s. 26; Lang 1899, s. 70; Skram 1900, s. 115-116.

39 Lang 1905c, s. 18-19.

40 Frausing 2026, s. 108-110.

41 Lang 1902, s. 232.

42 Lang 1905b, s. 142.

43 Frausing 2025, s. 22-30.

44 Den danske Pigeskole til Kultusministeriet 26.04.1903. MKU-3, Pk. 2703.

traditionelle og kønnede uddannelsesforventninger, der blev implementeret i Almen-skolens praksis gennem anordninger, cirkulærer og i skolernes praksis.

Som en ligestillingsforanstaltning insisterede hun på, at fællesskoler måtte tilstræbe lige fordeling af kvindelige og mandlige lærere, og som minimum ansætte en inspektrice til at vejlede, holde opsyn og disciplinere pigerne. I mellemskolen var håndarbejde obligatorisk for pigerne, men Theodora Lang kæmpede – forgæves – for at skaffe plads i læseplanerne til husgerning og fransk, der også havde været identitetsbærende fag i pigeskolernes pædagogik. Til gengæld var hun godt tilfreds med, at bestemmelserne om realklassen reserverede god plads til valgfag, der gav skolerne (både pigeskoler, drengeskoler og fællesskoler) mulighed for at sammensætte en individuel profil. Eksempelvis var matematik fastsat som obligatorisk eksamensfag for drengene, men kunne fravælges af pigerne til fordel for husgerning eller valgfaget “Regning for piger”. Desuden kunne pigerne helt undgå eksamen, for eksempel da Th. Langs Skoler i 1918 oprettede en eksamensfri 1-årig fortsættelsesklasse udelukkende for piger. For piger blev eksamen en mulighed, ikke en nødvendighed:

“For at give saadanne unge Piger, hvis Evner og Anlæg ikke gaar i Retning af Eksamenslæsning, naar de forlader Barneskolen, Lejlighed til at samle og udvide deres ofte meget spredte Kundskaber, har vi oprettet en almindelig Fortsættelsesklasse med en for de unge i den Alder mere praktisk anlagt Undervisning, end Skolens Eksamensklasser kan give.”⁴⁵

Kvindens adgang til studentereksamen var en vigtig nyskabelse, der af Theodora Lang blev fremhævet som et af reformens store fremskridt. Uanset køn fulgte alle elever i gymnasiet samme læseplan, men også her slog forskellige uddannelsesforventninger igennem. Theodora Lang anbefalede, at de kvindelige studenter valgte den sproglige linje snarere end den matematiske, og hun udtrykte forsigtighed i, om pigerne kunne overkomme anstrengelserne:

“For Piger med Lyst, Evner og Kræfter vil den 3die Retning [nysproglig linje, red.] passe fortrinlig, ligesom mangan en ung Pige med Glæde og Udbytte vil kunne underkaste sig math. Artium i 18 Aars Alderen, og vi tør ikke ved at holde de rene Pigeskoler udenfor Loven hindre Pigebørnene i, naar de kan taale det, at naa Maalet paa samme Maade og i samme Tid som Drengene. [...] Men vi vil vaage over vore Pigebørn, vi vil, hvor vi finder det nødvendigt og passende, holde dem tilbage.”⁴⁶

---

45 MTLs 1918, s. 30.

46 Th. Lang til Kultusministeriet 26.01.1904. MKU-3, Pk. 2705

Elevtal					
Højere uddannelse Th. Langs Skoler	Mellemskole og realklasse	Kønsfordeling i mellemskole og realklasse (Piger/drenge)	Gymnasium	Kønsfordeling i gymnasiet (Piger/drenge)	I alt
1914	96	60/36	50	15/35	146
1916	120	73/47	44	17/27	164
1918	114	64/50	58	22/36	172
1920	113	62/51	59	30/29	172
1922	115	65/50	48	20/28	163
1924	99	50/49	54	30/24	153
1926	93	46/47	57	23/34	150
1928	99	59/40	63	26/37	162
1930	117	69/48	70	31/39	187
1932	128	70/58	63	34/29	191

Tabel 1. Elevtal samt kønsfordeling på Th. Langs Skolers højere uddannelser 1914-1932.

Kilde: Protokol. TLSA, A681 pk. 118.

Th. Langs Skoler i tal

I 1913 gjorde Theodora Lang status over skolens udvikling og reformens konsekvenser hjemme i Silkeborg: "Skolen er fra en lille skole blevet en stor Skole", skrev hun i årsskriftet, og fortsatte: "De mange store Drenge fylder utroligt, saa vi har maattet udvide os betydeligt ogsaa udadtil".⁴⁷ Den tidligere pigeskoles omdannelse til fællesskole med lige mange drenge og piger var en grundlæggende kulturforandring. Elevtallene for den højere uddannelse (mellemskole, realklasse og gymnasium) lå stabilt med gennemsnitlige klassestørrelser på 10-25 elever. Hvor der i mellemskolen og realklassen som regel var en overvægt af piger, var der i gymnasiet flere drenge end piger men med betydelige udsving i de enkelte år.⁴⁸ Elevtallene samt kønsfordelingen for den højere uddannelse ses i tabel 1.

Af de mange elever på skolen var det kun dem, der havde bestået enten mellemskolen, realklassen, gymnasiet eller fortsættelsesklassen, som modtog et vidnesbyrd. For sidstnævnte gruppe var det ikke et lovkrav, da klassen var særegen for Th. Langs Skoler, og i alt er der blot bevaret 8 vidnesbyrd til fortsættelseselever. Derudover modtog en enkelt elev, Mary, et vidnesbyrd efter forældrenes ønske, da hun blev nødt til at forlade realklassen før eksamen pga. sygdom, men hun blev beskrevet som: "... en flink og flittig Elev, som gjorde sig afholdt ved sit livlige og vindende Væsen."⁴⁹

47 Lang 1913, s. 6-7.

48 Protokol. TLSA, A681 pk. 118.

49 Protokol over vidnesbyrd. TLSA, A681 pk. 115, 1927.

Overordnet set svingede antallet af elever, hvis vidnesbyrd er optegnet i protokollen, meget fra årgang til årgang med det laveste tal (21) i 1931 og det højeste tal (46) i 1935. Men hvem var skolens elever egentlig?

Elevernes sociale sammensætning

Elevernes sociale baggrund var på mange måder forholdsvis ensartet. Ud af de 602 bevarede vidnesbyrd kendes 569 af elevernes forældres stillinger, og disse fordeler sig over 180 forskellige beskæftigelser. Den stilling, som oftest gik igen, var købmand; hele 55 elever var sønner eller døtre af købmænd. Dernæst kom læger (34), direktører (27), gårdejere (24), lærere (22), grosserer (19), fabrikanter (16), ingeniører (12) og dyrlæger (11).⁵⁰ Disse dækker over 220 af de 596 elevers ophav, men der tegner sig et billede af, at størstedelen af eleverne kom fra hjem, hvor mindst én forælder var akademiker, erhvervsdrivende, håndværksmester eller drev liberale erhverv, hvorfor de repræsenterede den unge købstads købedygtige borgerskab. Det er ikke overraskende, eftersom Th. Langs Skoler var en privatskole, hvorfor forældrene skulle have en vis indkomst. "Elever fra ubemidlede Hjem ..." ⁵¹ kunne dog opnå friplads betalt af amtet, kommunen eller skolen, hvilket i mindre omfang var med til at bryde den socioøkonomiske ensartethed på skolen.

De fleste af eleverne var silkeborgensere, da hele 237 kom fra byen,⁵² mens det nærmeste opland tegnede sig for den næststørste gruppe, fx Brædstrup (12), Ry (10), Gjern (9), Kjellerup (8), Engesvang (7) og Ikast (7). Skolen modtog desuden en del elever fra større midtjyske provinsbyer, men også fra Sjælland og København. Nogle elever kom endog fra mere eksotiske steder: en slagtermesterdatter fra Chicago, datteren af Thorshavns provst og et søskendepar fra Java, hvor deres far var administrator. Ikke desto mindre kan den almene elev på Th. Langs Skoler i perioden 1917-1935 karakteriseres som en del af det silkeborgensiske borgerskab.

Et flertal af piger

Kønsfordelingen i vidnesbyrdprotokollen er nogenlunde jævn men med en lille overvægt af piger: 319 piger (svarende til ca. 53%) mod 283 drenge (svarende til ca. 47%), omend fordelingen ændrer sig, når man undersøger det enkelte uddannelsestrin. Fra mellemskolen er bevaret 33 vidnesbyrd, hvoraf 23 er piger (70%), men vi ved fra Th. Langs Skolers meddelelser, at langt flere elever færdiggjorde mellemskolen fra 1917

---

50 Der er ikke taget højde for søskende i optællingen. *Protokol over vidnesbyrd*. TLSA, A681 pk. 115, 1917-1935.

51 MTLs 1916, s. 6.

52 Kun 525 af de 602 elevers fødesteder kendes.

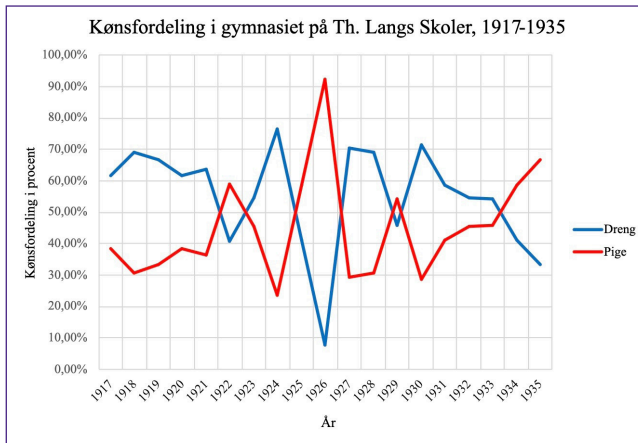
III. 2. Skolebillede fra Th. Langs Skoler, 1930. Forrest til højre ses rektor Karen Linderstrøm-Lang.
Kilde: Silkeborg Arkiv

til 1935.⁵³ Det afspejler sandsynligvis en praksis på skolen, hvor elever ikke modtog det lovbestemte vidnesbyrd efter endt mellemklasse, hvis de fortsatte på Th. Langs Skoler i realklasse eller gymnasium.

Derimod er næsten alle beståede real- og gymnasieelevers vidnesbyrd bevaret for hele perioden. I alt modtog 236 realklasseelever et vidnesbyrd, hvor 138 var piger (ca. 58%), mens de resterende 98 var drenge (ca. 42%). Kønsfordelingen vender dog i gymnasiet: 175 (ca. 54%) af vidnesbyrterne tilhører drenge, mens 150 (ca. 46%) tilhører piger. Selv om pigerne først i 1903 fik adgang til gymnasiet var der altså fra begyndelsen en næsten lige kønsfordeling, hvilket tilskrives Th. Langs Skolers fortid som pigeskole. Der spores ikke nogen tydelig udviklingstendens over perioden. Kønsfordelingen i både realklasse og gymnasium forblev nogenlunde stabil over hele den analyserede periode fra 1917 til 1935, dog med store udsving fra år til år, som det ses på grafen i illustration 3.

Ganske vist ses en næsten omvendt kønsfordeling i hhv. 1917 og 1935, hvilket dog synes at bero på en tilfældighed og ikke som udtryk for en egentlig udvikling, hvor Th. Langs gymnasieafdeling blev mere attraktiv for pigerne. På landsplan så det dog anderledes ud: Flere og flere piger valgte at søge ind i gymnasiet efter 1903, og i 1950 var kønsfordelingen for første gang 50/50, hvilket, efter en nedadgående periode fra midten af 1950'erne frem til midten af 1970'erne, udviklede sig til, at pigerne faktisk

53 MTLs 1918, 1924, 1928, 1930, 1932 og 1935.

Ill. 3. Grafen viser kønsfordelingen i gymnasiet på Th. Langs Skoler fra 1917-1935.

Kilde: *Protokol over vidnesbyrd*, TLSA, A681 pk. 115.

overhalede drengene.⁵⁴ I dag vælger flere piger end drenge at tage en gymnasial uddannelse, men de er kun i flertal på stx og hf, mens der er en overvægt af drenge på hhx og htx.⁵⁵ De kønne forskelle i uddannelsesvalg trækker tråde tilbage til 1903.

Allerede ved indførelsen af Almenskoleloven overvejede man, hvordan gymnasiet kunne blive mere relevant for piger med nye studieretninger. På Th. Langs Skoler kunne eleverne vælge mellem den nysproglige eller den matematiske linje. I statens lærde skoler havde man udelukkende haft en matematisk og en klassisk sproglig (græsk-latin) linje, men disse ansås i høj grad som uddannelser rettet mod drenge og deres fremtid. Den nysproglige linje var oprettet som en “moderne humanistisk retning” med tanke på at styrke undervisningen i dansk, historie, samfundsfag og moderne sprog,⁵⁶ men mange pigeskoledere så det som en åbning for pigernes uddannelse. Fordi den nye, sproglige linje ville: “... give de unge en praktisk Uddannelse i de nyere Sprog foruden i Modersmaalet og Historie, er der ikke Tvivl om, at mange unge Piger med stort Udbytte vil gaa ind i Gymnasiet ...”, skrev Theodora Lang i skoleprogrammet 1906.⁵⁷ Og det ses også tydeligt, at pigerne valgte denne linje: Fra 1917-1935 valgte 83% af gymnasiepigerne på Th. Langs Skoler den nysproglige linje, mens kun 17% valgte den matematiske. For drengene var fordelingen derimod mere ligelig, da ca. 46% valgte den nysproglige, hvorimod ca. 54% valgte den matematiske. Kønsforskellen, som synes indlejret i den højere uddannelse fra begyndelsen, har således dybe rødder til i dag, hvor kvinder i mindre grad end mænd vælger STEM-fagene (*Science, Technology, Engineering og Mathematics*), når de søger ind på videregående uddannelse.⁵⁸

54 Undervisningsministeriet 1998, s. 13.

55 Undervisningsministeriet 2017, s. 49.

56 Skovgaard-Petersen, s. 174-189.

57 MTL 1906, s. 10.

58 Andersen og Smith 2021.

Køn og karakterer

En anden tendens, som gør sig gældende i nutiden, er, at piger opnår et højere karaktergennemsnit i gymnasiet end drenge.⁵⁹ Sådan var det ikke på Th. Langs Skoler i 1917-1935, og med udgangspunkt i meddelelserne fra Th. Langs Skoler og Undervisningsministeriet kan forskellen i real- og gymnasieelevers karakterer baseret på køn undersøges.⁶⁰ Der er dog et mindre benspænd: En direkte sammenligning på tværs af tid er umulig, da den danske karakterskala blev ændret i perioden. Fra 1911-1919 strakte karakterskalaen sig fra 0-6, hvoraf 6 var den højeste karakter, men det ændrede sig efter eksamenerne i juni 1919, hvor den ørstedeske skala, man havde brugt i midten af 1800-tallet, blev genindført.⁶¹ Den adskilte sig først og fremmest ved, at karaktererne ikke var tal. I stedet kunne eleverne modtage et *slet* (uantageligt), *mdl* (mådeligt), *tg* (temmelig godt), *g* (godt), *mg* (meget godt) eller *ug* (udmærket godt), hvor hver karakter kunne tilføjes et + eller -. For at kunne udregne et karaktergennemsnit blev der dog indført en korresponderende talværdi, som også kan omtales som karakterer, fra -23 til 8. Derfor kan karaktererne fra 1917-1919 ikke umiddelbart sammenlignes med dem fra 1920-1935.

I perioden 1917-1919 var karaktergennemsnittet for real- og studentereksamenen ca. 4,78 for både drenge og piger, mens drengene havde en mindre føring i perioden 1920-1935 med et gennemsnit på 6,63 mod pigernes 6,55, hvoraf begge udløste et *mg-*. Imidlertid er det interessant at undersøge det enkelte uddannelsestrin, da det giver et anderledes indtryk af karakterfordelingen. I realskolen var pigernes gennemsnit nemlig en smule højere end drengenes: I henholdsvis 1917-1919 og 1920-1935 var pigernes 4,82 og 6,53/*mg-* mod drengenes 4,67 og 6,51/*mg-*. Omvendt havde drengene et noget højere gennemsnit i gymnasiet. I 1917-1919 var deres karaktergennemsnit 4,83, mens det for 1920-1935 var 6,69/*mg-*. Pigernes var derimod henholdsvis 4,66 og 6,55/*mg-*. Altså var det i gymnasiet, at drengene hentede deres overordnede karakterforspring.

Illustration 4 viser, at drengene særligt i gymnasiet var overrepræsenterede i de højest givne karakterer på Th. Langs Skoler, *mg+* og *ug-*, mens pigerne i højere grad fik gennemsnitskaraktererne *g+*, *mg-* og *mg*. Ikke desto mindre fik flere piger end drenge gennemsnitskarakteren *ug-* i realklassen, som dog kun blevet givet til 7 realklasseelever i alt, 4 piger og 3 drenge, hvorfor det ikke kan karakteriseres som en generel tendens. Det er også interessant at bemærke, at i både realklassen og gymnasiet var det flest drenge, der fik karakteren *g*, som var den lavest givne karakter på Th. Langs Skoler i perioden 1920-1935, men overordnet set viser data fra Th. Langs Skoler, at drengene havde et højere karaktergennemsnit end pigerne.⁶²

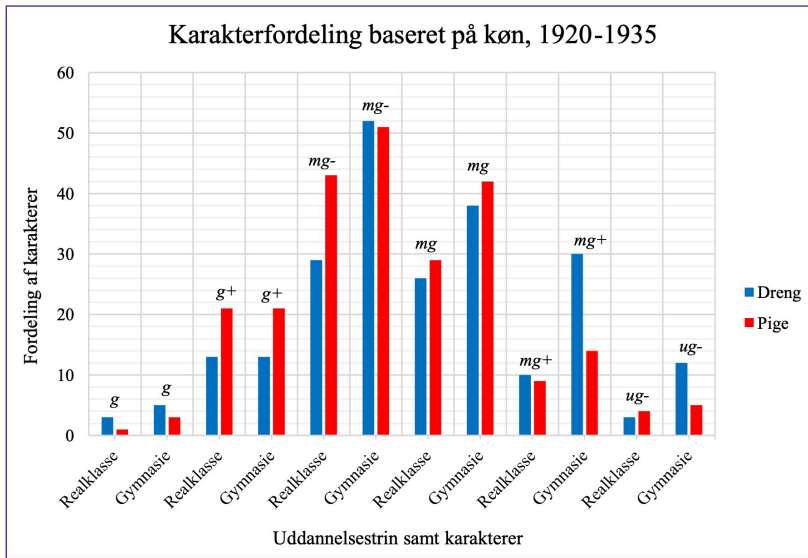
---

59 Rasmussen 2023.

60 Mellemskoleelever fik ikke karakterer.

61 https://lex.dk/karakterer_og_karakterskalaer (besøgt 11/11 2025).

62 MTLs 1918, 1924, 1928, 1930, 1932 og 1935; MHAD 1918-1935.

Ill. 4 Grafen viser karakterfordelingen på Th. Langs Skoler i henholdsvis realklassen og gymnasiet fra 1920-1935 baseret på køn. Kilde: MTLs og MHAD 1920-1935.

Hvad indeholder et vidnesbyrd?

Imidlertid var – og er – elever mere end blot deres karakterer. Netop dette kan vidnesbyrdene tydeliggøre, da deres formål var at beskrive elevernes såkaldte “... Forhold i Skolen.”⁶³ På mange måder blev de derved et krydsfelt mellem det menneskelige og det faglige. Eftersom vidnesbyrdene var personlige og stilet til en specifik dreng eller pige, var de forskellige fra elev til elev, men der var nogle ligheder. Oftest bestod et vidnesbyrd af 2-3 sætninger, hvoraf den første beskrev, hvilket uddannelsesstrin eleven havde bestået, den anden kommenterede nærmere på elevens personlighed og faglighed, mens den sidste altid kommenterede på elevens forhold og færd, altså opførelse, i skolen. Det kan illustreres ved realklasseelev Dorrits vidnesbyrd fra 1919: “Har gennemgaaet Skolens samtlige Klasser og nu afsluttet med Realeksamen. Dorrit er en elskværdig, tiltalende ung Pige, men hendes Interesse går ikke i Retning af Læsning. Hendes hele Forhold og Færd paa Skolen har altid været tilfredsstillende.”⁶⁴ Dorrits vidnesbyrd følger formlen, da det beskrives, at 1) hun har bestået realklassen, 2) hendes karakter var elskværdig og tiltalende, mens hendes faglige evner var mindre gode, og 3) hun havde opført sig tilfredsstillende. Vidnesbyrdet tydeliggør, at Dorrit ikke var en boglig elev, og hun bestod da også kun sin realeksamen med et gennemsnit på 3,35. Imidlertid var pointen med Almenskoleloven, at fokus var på læringsprocessen og den menneskelige almindelse,⁶⁵ og Dorrits vidnesbyrd gav

63 Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet 1903, §10.

64 *Protokol over vidnesbyrd*, TLSA, A681 pk. 115, 1919.

65 Skovgaard-Petersen 1976, s. 262-63.

hende mulighed for at vise omverdenen, at selvom hun ikke var fagligt stærk, havde hun stadig positive, menneskelige kvaliteter.

”Gode” og ”dårlige” elever

Vidnesbyrdene skulle have fokus på det hele menneske og fremhæve positive aspekter ved eleven, da et negativt vidnesbyrd ville være en kritik af elevens person. Ved indførelsen af en ny eksamensordning i 1920 blev det da også indskærpet, at udtalelserne burde udvise “... den største Varsomhed med hensyn til Vidnesbyrdets Indhold; der maa saaledes ikke omtales eller hentydes til bestemt begaaede Forseelser, og der maa ikke fældes almindelige moralsk nedsættende Domme om Elevens Karakter.”⁶⁶ Under analysen af vidnesbyrdene viste det sig da også, at størstedelen af de ord, som blev brugt til at beskrive eleverne, var positive. I tabel 2 ses samtlige ord, som blev brugt i de 602 vidnesbyrd til at beskrive eleverne på Th. Langs Skolers person, samt en optælling af hvor ofte de gik igen. Tabellen viser, at der generelt blev brugt flere forskellige slags positive ord end negative samtidig med, at de positive ord oftere fremkom.⁶⁷

De ord, der oftest blev brugt til at beskrive eleverne, var de positive ord *god/godmodig*, *elskværdig* og *tiltalende*, som gik igen henholdsvis 523, 230 og 189 gange. Omvendt var de mest anvendte negative ord *tung*, *indsluttet* og *langsom*, men de blev kun brugt henholdsvis 17, 16 og 14 gange. Alt i alt understreger det, at størstedelen af vidnesbyrdene var positive, og netop af denne grund skilte de “dårlige elever” sig endnu mere ud. En af disse var Børge, som bestod sin gymnasiale uddannelse med *mg-* i 1929. Selve karakteren var ikke dårlig, men hans vidnesbyrd vidner om, at han bestemt ikke var en elev, som udmærkede sig:

Børge ... har gennemgaaet Skolen fra 2.U., indtil han nu afslutter med Studentereksamen. ~~Som Dreng var han frisk og rar, men~~ Hans Udvikling i Gymnasieaarene har ikke ~~været just Tilfredsstillende~~ svaret til, hvad vi ventede. Hans Flid har været mangelfuld og hans Opførsel paa Skolen ~~præget af udviklingsaarenes mangel paa Selvbeherskelse.~~ Dog vil han forhaabentlig ikke altid, som den skulde være. Dog vil han forhaabentlig med større Udvikling naa ~~til at beherske sit noget stejle Sind.~~ den Selvbeherskelse han endnu mangler, saa det gode, der utvivlsomt er i ham, ~~maa~~ kan komme til sin Ret.⁶⁸

66 Haue 2010, s. 346.

67 Tabellen er skabt ud fra signalordssøgninger i de 602 transskriberede vidnesbyrd (*Protokol over vidnesbyrd*, TLSA, A681 pk. 115, 1917-1935). Eftersom signalordssøgningen er foretaget ved fjernlæsning, er det muligt, at ordene kan være brugt i modsat kontekst f.eks. “ikke god”. Dette ville imidlertid blive tolket som “god” i fjernlæsningen.

68 *Protokol over vidnesbyrd*, TLSA, A681 pk. 115, 1929.

Positive karaktertræk		Negative karaktertræk	Kontekstbestemte karaktertræk
Moden (42)	Fin (3)	Forsagt (1)	Stilfærdig/stille (41)
Tiltalende (189)	Bweskeden (13)	Indesluttet (16)	
Frisk (31)	Maalbevidst (14)	Umoden (3)	
Livlig (26)	Koncentreret (6)	Langsom (14)	
Brav (42)	Redelig (19)	Tung (17)	
Frejdig (8)	Udholdenhed (12)	Uudviklet (9)	
Aaben (11)	Hjælpsom (6)	Manglende selvbeherskelse (5)	
Retsindig (10)	Ihærdig (22)	Mangelfuld (6)	
Velbegavet/vel begavet (148)	God/godmodig (523)	Ujævn (3)	
Vindende Væsen/vindende af Væsen (18)	Lun (1)	Svingende (2)	
Energisk (18)	Frimodig (2)	Stejl (1)	
Høflig (42)	Rolig (15)	Uklar (2)	
Elskværdig (230)	Vakker (2)	Adspredt (1)	
Vaagen (13)	Tænksom (8)	Uinteresseret (1)	
Levende (3)	Rettænkende (4)		
Interesseret (91)	Viljefast (1)		
Flittig (205)	Eksemplarisk (5)		
Selvstændig (36)	Velforberedt/vel forberedt (4)		
Kvik (14)	Prægtig (4)		
Dygtig (124)	Blid (1)		
Grundig (26)	Lys (1)		
Flink (106)	Glad (3)		
Sød (16)	Solid (17)		
Rar (29)	Praktisk (10)		
Paalidelig (69)	Behersket (1)		
Præcis (1)	Retlinet (3)		
Støt (21)	Pligttopfyldende/pligt- tro (14)		
Iver/ivrig/arbejdsivrig (38)	Naturlig (27)		
Samvittighedsfuld (179)	Djærv (1)		
Forstandig (39)			
Villig (16)			

Tabel 2. Oversigt over hvilke positive, negative og kontekstbestemte karaktertræk der er nævnt i vidnesbyrdprotokollen, samt hvor ofte de gik igen. Kilde: *Protokol over vidnesbyrd*, TLSA, A681 pk. 115, 1917-1935.

Børge havde altså haft en negativ udvikling, efter han færdiggjorde mellemskolen, og han manglede både flid og selvbeherskelse. Med nutidens øjne er det overraskende, at en elev med det forholdsvist fine karaktergennemsnit beliggende mellem *godt* og *meget godt* blev beskrevet så negativt, men det understreger blot pointen med vidnesbyrdene: De skulle supplere karaktergivningen med en bedømmelse af selve mennesket. Det er tydeligt, at Karen Linderstrøm-Lang, som på dette tidspunkt var rektor for Th. Langs Skoler, havde svært ved at formulere det negative vidnesbyrd, muligvis under indtryk af de nye bestemmelser fra 1920-forordningen. I hvert fald var udkastet til Børge fyldt med overstregninger og reformuleringer, og faktisk var det krydset over i protokollen. Sidenhen blev der skrevet et nyt vidnesbyrd til Børge:

Børge ... har gennemgaaet Skolen fra 2. U. indtil han nu afslutter med Studentereksamen. Hans Udvikling i Gymnasieaarene har ikke svaret til, hvad vi ventede; (hans Evner er ret gode, men hans Flid og Opførsel har været man-

gelfulde.) dog vil han forhaa-bentlig med større Udvikling naa den Selvbeher-skelse, han endnu savner, saa at det gode, der utvivlsomt er i ham, kan komme til sin Ret, efterhaanden som han udvikles mere.⁶⁹

I det store hele er vidnesbyrdene ens, hvis man ser bort fra de overstregede dele, men der er mere fokus på Børges positive kvaliteter, end der var i det forrige. Generelt var vidnesbyrdene forholdsvist positive, hvilket tabel 2 vidner om, og selv elever som Børge, der bestemt ikke var blandt Th. Langs Skolers bedste elever, forlod skolen med brugbare ord.

Kønnet semantik

Størstedelen af ordene i tabel 2 blev – måske overraskende – brugt kønsneutralt. Både piger og drenge kunne være *velbegavede*, *flittige* og *rare*, men også *umodne*, *tunge* og *uudviklede*. Imidlertid var visse ord fasttømrede til et specifikt køn. Det positive ord *sød* blev udelukkende brugt om piger og hovedsageligt om dem, der fik de lavere karakterer på skalaen. En af disse piger var Frida. Hendes adoptivfar havde en doktorgrad i medicin og boede i København, men Frida tog alligevel sin nysproglige studentereksamen i Silkeborg. Den gik mindre godt, og hun endte i 1923 med et gennemsnit på 4.76/g. I vidnesbyrdet understregede Theodora Lang, at Fridas fremtid ikke var indenfor de boglige fag:

... Frida har gennemgaaet Gymnasiets 3 Klasser men har ikke haft let ved at følge Gymnasiets Undervisning eller ved at lægge Energi ind i sit Arbejde. Frida er fra Karakterens Side en sød og elskværdig Pige, hvis gode anlæg sikkert vil udvikle sig, komme til deres ret efterhaanden som hun udvikles. og vil sikkert under mere praktiske Sysler udvikle sig godt.⁷⁰

Den søde Frida havde altså noget svært ved arbejdet i gymnasiet, og skulle ifølge Theodora Lang hellere fokusere på de “praktiske sysler”.

Drenge var aldrig *søde*, men kunne derimod være *brave*, og modsat de *søde* piger kunne de *brave* drenge findes på alle niveauer af skalaen; fra g til ug-. Midt på skalaen befandt Heinrich sig, som i 1924 bestod sin realklasseeksamen med et gennemsnit på 6.85/mg, og blev beskrevet som: “... et i visse Retninger meget vel begavet ungt Meneske, navnlig ligger Regning og Matematik godt for ham. Fra Karakterens Side er han brav og elskværdig og fortjener Skolens bedste Vidnesbyrd.”⁷¹

---

69 Protokol over vidnesbyrd, TLSA, A681 pk. 115, 1929.

70 Protokol over vidnesbyrd, TLSA, A681 pk. 115, 1923.

71 Protokol over vidnesbyrd, TLSA, A681 pk. 115, 1924.

De to ovennævnte adjektiver er de klareste eksempler på kønnet semantik i vidnesbyrdene, men andre ord tydeliggør også samtidens kønsopfattelser. I tabel 2 nævnes udelukkende *stilfærdig/stille* som kontekstbestemte begreber, og selvom ordene blev brugt om både piger og drenge, var pigerne overrepræsenteret: 31 piger blev beskrevet som stille eller stilfærdige, mens kun 10 drenge blev. Det interessante ved ordene er imidlertid, at de ikke umiddelbart bruges enten positivt eller negativt; det afhæng af konteksten. F.eks. havde Elli, der tog realklassen i 1933: "... arbejdet flittigt og har udnyttet sine rigtig gode Evner saa langt som muligt. Hun er en stilfærdig og tiltalende Pige, og hendes opførsel har altid været god."⁷² I hendes tilfælde var stilfærdigheden ikke et problem, men det var den derimod for studinen Estrid i 1934, som var: "... en stilfærdig og meget flittigt arbejdende ung Pige, som paa mange Punkter sidder inde med gode og sikre Kundskaber, men som har været noget hæmmet af sin Vanskelighed ved at udtrykke sig mundtligt."⁷³ Fordi Estrids stilhed gik udover hendes skolearbejde, var den negativ, hvorimod Ellis blot var en del af hendes person.

Overordnet set blev der brugt ord i vidnesbyrdene, som talte ind i stærke kønnede normer. Ord som *sød* og *stilfærdig/stille* understreger på mange måder, at det kvindelige køn tilhørte det hjemlige og indadvendte, hvorimod de *brave* drenge kunne (og skulle) begå sig i den offentlige sfære.⁷⁴ Analysen af vidnesbyrdene viser, hvordan kønsnormer, som havde dannet ideologisk grundlag for pigeskolernes opbygning i 1800-tallet, fortsat var virksomme i bedømmelsen af eleverne på Th. Langs Skoler i første halvdel af 1900-tallet.

”Hun har i højere Grad end de fleste unge Piger Anlæg for et fortsat Studium”

Et af de områder, hvor forventningerne til drenge og piger adskilte sig, var vedrørende videregående uddannelse. På Th. Langs Skoler blev en række elever på forskellig vis tilskyndet af skolen til at læse videre efter gymnasiet, hvilket kommer til udtryk i vidnesbyrdene, hvor der fx kunne stå, at eleven egnede sig "fuldt ud for et selvstændigt Studie"⁷⁵ eller "til fortsat Læsning".⁷⁶ I perioden 1917-1935 afsluttede 12 drenge deres studentereksamen med topkarakteren *ug-* på Th. Langs Skoler, og af disse blev seks opfordret til at læse videre, hvilket svarer til 50%. Omvendt bestod fem piger studentereksamen med karakteren *ug-*, men kun 1 (tilsvarende 20%) blev opfordret til videre læsning. Hvis man ser bort fra karakterer blev i alt fem piger opfordret til videre læsning, hvilket svarer til ca. 3% af alle gymnasiepiger på Th. Langs Skoler i

---

72 *Protokol over vidnesbyrd*, TLSA, A681 pk. 115, 1933.

73 *Protokol over vidnesbyrd*, TLSA, A681 pk. 115, 1934.

74 Nielsen 2010, s. 112.

75 *Protokol over vidnesbyrd*, TLSA, A681 pk. 115, 1921.

76 *Protokol over vidnesbyrd*, TLSA, A681 pk. 115, 1922.

III. 5. Th. Langs Skolers nyudklækkede studenter samlet til billede i 1931. Kilde: Silkeborg Arkiv.

1917-1935. I samme periode blev ca. 10% af alle drenge anbefalet videre studium, nemlig 18 elever. De fagligt dygtige drenge blev i højere grad direkte opfordret til videre læsning efter endt studentereksamen end de fagligt dygtige piger.

Kønnet var dog ikke den eneste faktor, som påvirkede opfordringerne. Det sociale ophav må også have spillet en rolle, og af de i alt 23 elever, som blev opfordret til videregående studier, kom de fleste fra det bedre borgerskab. De fem pigers fædre var henholdsvis bankdirektør, provst, fattiggårdsbestyrer, dommer og købmand, mens drengenes fædre hovedsageligt var akademikere, gårdejere eller erhvervsdrivende.⁷⁷ Familiens økonomiske og akademiske støtte har overordnet spillet en rolle i anbefalingerne til videre studium, men dertil var kønnet en afgørende faktor, hvilket tydeliggøres af sprogvælget i vidnesbyrdene, der betoner de sociale forventninger til piger.

I 1922 færdiggjorde Sigrid, der var opvokset i København som datter af en dommer, sin gymnasieuddannelse på Th. Langs Skoler. Hun havde valgt den matematiske studieretning, atypisk for en pige, og hun klarede sig godt: Hun endte med et gennemsnit på 7,35/mg+, blev sidenhen uddannet jurist og fik karriere som landsretssagfører. At Sigrid var en fagligt dygtig elev, fremgår også i hendes vidnesbyrd:

Sigrid ... har været en særdeles vel begavet, flittig og interesseret Elev, paalidelig og samvittighedsfuld som faa selvstændig og kvik i Arbejdsmaade, fra

⁷⁷ Helt specifikt var fordelingen således: Gårdejere (4), distriktslæge (2), kredslæge, læge, partikulier, typograf, manufakturhandler, hotelforpagter, tømremester, baneformand, maskinpasser, snedker, ingeniør, statsskovfoged (Protokol over vidnesbyrd, TLSA, A681 pk. 115, 1917-1935).

Karakterens Side elskværdig og tiltalende. Hun /egner sig sikkert til/ er i Besiddelse af gode Evener og Anlæg for fortsat Studier og vel sikkert naa et smukt Resultat, hvis blot hendes legemlige Kræfter maa slaa til Hun fortjener Skolens bedste Vidnesbyrd i enhver Henseende. Hun har i højere Grad end de fleste unge Piger Anlæg for et fortsat Studium og vil sikkert, forudsat at hendes legemlige Kræfter slaar til naa smukke Resultater. Fra Skolens Side fortjener hun i enhver Henseende det bedste Vidnesbyrd.⁷⁸

Sigrid var en kvik, pålidelig og flittig elev, som skolen forventede meget af, hvis blot hendes "legemlige Kræfter" slog til. Netop omtalen af Sigrids helbred er interessant, da det trækker tråde til det hygiejniske argument om, at piger i puberteten havde brug for mere ro og hvile end drenge – og som 20 år tidligere havde begrundet indførelsen af pigeskoleeksamen med et ekstra års skolegang.⁷⁹ Theodora Lang havde i flere sammenhænge forholdt sig skeptisk til denne angivelige svaghed og navnlig om "... Skolen og Hjemmet gør Ret i at give saa meget efter for denne 'Træthed', som man gør nu". Særlig hensyntagen til pigerne kunne føre til, at de "... ligesom afvænnedes med alt energisk Arbejde, deres Pligtfølelse og Selvvirksomhed slappes".⁸⁰ Almenskolelovens bestemmelser om mellemskole, realklasse og gymnasium tog ingen særlige hensyn til pigerne, men alligevel hang den grundlæggende forståelse i skolernes pædagogik ved – også hos Theodora Lang.

I 1905 havde Theodora Lang svoret, at hun ville "vaage over vore Pigebørn" og "holde dem tilbage", hvis hun fandt det passende og nødvendigt. Forståelsen var, at for kvinder var videregående uddannelse ikke en nødvendighed men en mulighed – og kun for de særligt udvalgte, der både åndeligt og legemligt demonstrerede ekstraordinære evner og kræfter. Det understreges af Theodora Langs ord til Sigrid, at hun havde: "... i højere Grad end de fleste unge Piger Anlæg for et fortsat Studium og vil sikkert ... naa smukke Resultater."⁸¹ Det var tydeligvis unormalt, at en pige gjorde sig egnet til at tage en videregående uddannelse, efter hun havde afsluttet gymnasiet, hvorfor Sigrid fremstår markant anderledes end sine medstudiner – hun var en undtagelse. Dermed kan vidnesbyrdet også læses modsat, nemlig at Theodora Lang mente kun et fåtal af piger egnede sig til at tage en videregående uddannelse, når de forlod hendes skole.

Køn vedblev således at være en determinerende faktor – og måske i endnu højere grad for pigeskolerne og blandt kvindelige skoleledere, der var opfostret og uddannet under Natalie Zahles dannelsesprogram, hvor der eksisterede en skarp opdeling mellem den kvindelige og mandlige uddannelse. Det var en forståelse, som bundede i, at piger ikke nødvendigvis skulle tage uddannelse for at søge erhvervsmæssige kompe-

78 *Protokol over vidnesbyrd, TLSA, A681 pk. 115, 1922.*

79 Nielsen 2010, s. 98-100.

80 Lang 1902, s. 230-231.

81 *Protokol over vidnesbyrd, TLSA, A681 pk. 115, 1922.*

tencer, men for at blive dannede mennesker: Om de så valgte at stile mod gymnasiet, videregående studier og arbejde, eller om de ønskede at blive husmødre og passe eget hus.⁸² Selv om pigerne i princippet fik samme uddannelsesmuligheder, var samfundets normer og (pige-)skolernes pædagogik endnu præget af kønnede opfattelser af uddannelse, der langt op i 1900-tallet fik afgørende betydning for kvinders færd i det videre uddannelsessystem. Hvis skolerne for højere uddannelse ikke opfordrede kvinderne til at søge mod videre uddannelse, men gjorde det til deres mandlige modparter, ville det være med til at skabe en skjult barriere i uddannelsessystemet.

En vej til universitetet fyldt med barrierer

“Kvinderne var ikke til at standse.”⁸³ Således beskriver Bente Rosenbeck de vesteuropæiske kvinders indtog på universitetet, da de gik imod samfundets forventninger til dem og krævede deres plads på de videregående uddannelser. Og det lykkedes: Lovgivningen blev ændret, og i 1885 blev Nielsine Nielsen den første kvindelige dimitterende fra Københavns Universitet. Dog kalder Pernille Svare Nygaard og Ning de Coninck-Smith i en nyere artikel på en dybere forståelse af de første universitetskvinder og deres efterfølgere, som banede vejen for deres køn.⁸⁴ De mange barrierer faldt ikke bort, blot fordi kvinder fik den lovmæssige, formelle ret til at gå på universitet, og piger og kvinders uddannelse var i årtier dybt påvirket af uformelle strukturer i samfundet, der havde klare forventninger til kønsroller. Kampen blev lang og sej – også selvom kvinderne klarede sig godt på universitetet.

Ved 50-års jubilæet for Rigsdagens banebrydende beslutning om kvinders adgang til universitetet blev der udgivet et studie, som viste, at forholdsmæssigt flere kvinder end mænd bestod med en 1. karakter, den højeste karakter på universitetet,⁸⁵ indenfor både den statsvidenskabelige eksamen (kvinder: 65%; mænd: 53%), den juridiske embedseksamen (kvinder: 68%; mænd: 58%) og skoleembedseksamenen (kvinder: 78%; mænd: 63%).⁸⁶ Kun på den lægevidenskabelige uddannelse bestod et spinkelt flertal af mænd med en højere karakter (kvinder: 57%; mænd: 60%). Overordnet set klarede kvinderne sig altså godt på universitetet, og de begyndte også at fylde mere. I perioden 1885-1889 var forholdet mellem nystartede kvinder og mænd på Københavns Universitet 1:46, mens det i 1915-1925 var ca. 1:3.⁸⁷ Men selvom kvinderne havde den formelle ret til at gå på universitetet, fik gode karakterer og i større omfang søgte ind på studier, sås der også et enormt frafald blandt kvindelige studerende.

---

82 Se f.eks. Lang 1905d; MTLs 1896-1899, s. 1-7 & 72; MTLs 1906, s. 8; MTLs 1918, s. 31.

83 Rosenbeck 2014, s. 40.

84 Nygaard og Coninck-Smith 2024, s. 2.

85 Dog kunne man også bestå med udmærkelse; det fik flere mænd end kvinder.

86 Jacobsen 1925, s. 179.

87 Ibid, s. 158.

Samme undersøgelse viste nemlig, at i årene 1913-1915 var 128 kvinder blevet optaget på Københavns Universitet, men kun 36 fuldførte deres studie.⁸⁸ I alt færdiggjorde 373 kvinder deres universitetsuddannelse fra 1875-1925, men efterfølgende var det ikke alle, som brugte deres uddannelse, hvilket bl.a. hang sammen med civilstand. Af de ugifte dimittender (i alt 224) havde 219 et erhverv, mens af de gifte (i alt 149) havde 102 et erhverv.⁸⁹ Der er altså forskel på, hvor mange universitetskvinder, som var eller blev gift, der efterfølgende brugte deres uddannelse til lønnet arbejde.

Udfordringerne gjaldt imidlertid ikke kun på selve studierne, men begyndte allerede inden kvinderne nåede frem til universitetets porte. Theodora Lang havde været forhandlingsleder for Den danske Pigeskole ved implementeringen af Almenskoleloven 1902-1907, hvor hun havde vundet anerkendelse blandt ministeriets embedsmænd. Hun havde viet sit liv til at forbedre kvinders uddannelsesmuligheder, både som rektor for landets største uddannelsesinstitution for kvinder udenfor København og som toneangivende redaktør og debattør i pigeskolernes pædagogiske tidsskrift *Bog og Naal*. Omend hun ikke opnåede samme altdominerende position som Natalie Zahle i 1800-tallet, var Theodora Lang i begyndelsen af 1900-tallet den førende skikkelse blandt landets pigeskoleledere. Det er derfor særligt interessant at kigge nærmere på, hvordan kønnede uddannelsesforventninger kom til udtryk i den pædagogiske praksis på Th. Langs Skoler.

Undersøgelsen af vidnesbyrd viser, at der på Th. Langs Skoler i perioden 1917-1935 eksisterede en række kønsmæssige normer på skolen, som virkede begrænsende for kvinders uddannelse. Den sociale sammensætning på skolen var præget af, at flertallet af eleverne kom fra det silkeborgensiske borgerskab; hovedsageligt børn af akademikere eller erhvervsdrivende folk. Skolen havde en lille overvægt af piger, men kønsfordelingen var omvendt i gymnasiet, hvor flertallet af drenge peger mod, at pigerne stoppede deres uddannelse på et lavere uddannelsesstrin end drengene. Drengene fik også højere karakterer end pigerne, omend forskellen ikke var ret stor, og pigerne faktisk fik højere karakterer i realklassen.

Vidnesbyrdene var et krydsfelt mellem det menneskelige og det faglige, og dét, der blev fremhævet, var hovedsageligt elevernes positive karaktertræk. Ikke desto mindre viser vidnesbyrdene, at de velbegavede drenge i større omfang end de velbegavede piger blev opfordret til videre studier, hvilket tydeliggør, at indlejrede forståelser af og forventninger til pigers uddannelse stadig levede i bedste velgående efter Almenskolelovens vedtagelse. Vidnesbyrdene eksisterede ikke i et vakuum: Samtidens forventninger til piger og deres fremtidsmuligheder afspejles i vidnesbyrdenes semantik og fungerede som en diffus, men meget virksom, stopklods for adgangen til videregående uddannelse. På trods af den formelle ligestilling mellem kønnene blev der på Th. Langs Skoler reproduceret en række indlejrede og overleverede forventninger til

---

88 Ibid, s. 178.

89 Ibid, s. 180.

kvinders højere uddannelse, der eksisterede både på det ideologiske, det politiske og det pædagogiske plan.

Pigeskolernes guldalder eller en bremse på udviklingen?

I den skolehistoriske litteratur er Theodora Lang og en række andre fremtrædende pigeskoleledere blevet fremhævet som "... pigeskolens guldalderpersonligheder, der fik en afgørende betydning for kvinders selvfølkelige ret til en kompetencegivende uddannelse".⁹⁰ I lyset af nærværende undersøgelse må denne ukritiske hyldest revideres til fordel for en mere nuanceret og kompleks forståelse af pigeskolernes historiske udvikling med Almenskoleloven 1903 som et markant skolepolitisk brud.

Birgitte Possing konkluderede i biografien om Natalie Zahle, at hendes "dobbelt-kønnede dannelsesideal" i midten af 1800-tallet havde fungeret som en overskridelse af samtidens kønsnormer, som Zahle forvaltede med pragmatisme og politisk fleksibilitet.⁹¹ I den efterfølgende generation af pigeskoleledere, alle uddannet ved N. Zahles Seminarium, fæstnede de selvsamme tanker sig som ideal, kultur og praksis. Pigeskolelederne blev i stigende grad kulturbærere og traditionsforvaltere, der værnede om en særlig "pigeskoletradition" i opposition mod nye pædagogiske ideer. Da vedtagelsen af Almenskoleloven 1903 åbnede døren for, at kvinder på lige vilkår kunne betræde de hidtil lukkede uddannelsesinstitutioner, realskoler og gymnasier, reagerede pigeskolelederne derfor med aktiv modstand. Ti københavnske pigeskoler tiltrådte Henriette Skrams pigeskoleeksamen, der fastlåste kvinders uddannelse i fortiden med vægt på kvindefag, kvindedyder, kortere skoledage og nedsat pensum. Den 82-årige Natalie Zahle fulgte med på sidelinjen, og skrev i privat korrespondance til Theodora Lang, at i spørgsmålet om pigeskolens tradition eller fornyelse "da forekommer det mig, ikke at være hende [H. Skram, red.], der har svigtet sine Idealer, tværtimod synes jeg her, hun har vist større Iver og Fasthed i at kæmpe for Idealet end De".⁹²

Hovedparten af landets pigeskoler fulgte dog Theodora Langs mere pragmatiske, men dog konservative, tilgang, som tiltrådte princippet om fællesskoler og uddannelse på lige vilkår, men ihærdigt kæmpede for at give pigeskolernes arvegods som håndarbejde, husgerning, feminine fællesskaber og eksamensfri klasser en mere fremtrædende plads. Gennem Theodora Langs indsats blev de kønnede uddannelsesforventninger indlejret i institutionel praksis i almenskolens grundlag.⁹³ På trods af uenighederne gjaldt dog, at både Henriette Skram og Theodora Lang, hver på sin måde, kæmpede en indædt og ideologisk kamp for at bevare mest muligt af pige-

---

90 Nielsen 2010b, s. 115.

91 Possing 1992, s. 445-449.

92 N. Zahle til Th. Lang, 12.6.1909, TLPA, Pk. 55. Se også Frausing 2026, s. 112-113.

93 Frausing 2026, s. 113-116.

skoletraditionen. Det bragte dem i opposition til tidens kvindesagsforkæmpere, der mente, at pigeskoler og håndarbejde simpelthen var en anakronisme, der hurtigst muligt burde afskaffes.⁹⁴ Ligeledes havnede pigeskolerne ofte i opposition til socialdemokratiske kommunalbestyrelser, der var mere optagede af om arbejderbørnene lærte at læse end om middelklassens døtre lærte fransk, og de var ude af takt med nytænkende, mandlige pædagoger, der så fællesskoler som det bedste fundament for børnenes naturlige udvikling.⁹⁵

Vidnesbyrdene fra Th. Langs Skoler fremstår i dette lys som udtryk for en pædagogisk praksis, der forsøgte at bære mest muligt af pigeskolernes ideologiske arvegods sikkert gennem Almenskolelovens institutionelle omvæltninger. Endnu i 1922 (47 år efter kvinders ret til at gå på universitetet, 19 år efter Almenskolelovens vedtagelse og 7 år efter kvindelig stemmeret) blev Sigrid fremhævet som et unikum; én, som brød med den gængse opfattelse af og forventning til hendes køn. Den juridiske ligestilling af kvinders uddannelsesmæssige rettigheder og muligheder korresponderede ikke med de kønnede opfattelser af højere og videregående uddannelse, som eksisterede på Th. Langs Skoler.

Kvinderne *var* altså til at standse. Givet Theodora Langs autoritative status som ”pigeskolernes førstedame”, peger undersøgelsen i retning af, at landets pigeskoler udviklede en selvforståelse og en kultur som traditionsforvaltere af det Zahleske dannelsesprogram. Fra at være på forkant i kampen for kvinders ret til uddannelse og adgang til arbejdsmarkedet, synes pigeskolerne i begyndelsen af 1900-tallet snarere fungere som ideologisk modvægt til nye pædagogiske ideer, og som en konservativ bremse på kvinders vej mod videregående uddannelse. Da den socialdemokratiske velfærdspolitik satte offentligt skolevæsen og social lighed på den uddannelsespolitiske dagsorden, begyndte pigeskolernes guldalder at lakke mod enden, og ”Tidens Krav” førte til, at næsten alle pigeskoler enten blev afviklet eller omdannet til fællesskoler.⁹⁶ På lange stræk var kampen vundet, og kvinders ret til uddannelse og adgang til arbejdsmarkedet var blevet alment accepteret. Omvendt var pigeskolernes stærke traditionsbevidsthed medvirkende til, at kønnede uddannelsesforventninger blev indlejret og vedligeholdt i almenskolens pædagogiske praksis – også længe efter formelle lighed blev etableret i 1903.

Litteraturliste

Litteratur

Andersen, Ida Gran og Smith, Emil, 2021: ”Jeg er en pige, så jeg er dårlig til matematik”. *Asterisk*, august. <https://dpu.au.dk/asterisk/kommentar-98>.

---

94 Arenholdt 1909, s. 216; Munch 1909, s. 331-333.

95 Nielsen, 2010b, s. 102-103.

96 Nielsen 2010b, s. 119-120

- Arenholdt, Julie 1909: "Hvorledes er vore Pigebørn stillede under den nye Skolelov". *Det ny Aarhundrede*, s. 333-334.
- Jacobsen, Lis m.fl. (red.): *Kvindelige Akademikere 1875-1925*. Nordisk Forlag. <https://slaegtsbibliotek.dk/929008.pdf>.
- Bog og Naal – Tidsskrift for Kvindelig Opdragelse og Undervisning*. Th. Lang et al. (red.), Aarhus.
- Chakravarty, Dorthe og Essen, Sarah von, 2019: *Nielsine Nielsen*. FADL's forlag.
- Frausing, Mikael 2025: "Piger i drengeskolen. Pigeskolerne og Almenskoleloven 1903". *Uddannelseshistorie 2024*, s. 11-36.
- Frausing, Mikael 2026: "Kongens Medalje. Kampen om pigeskolerne 1902-1907". *Tings Tale*, nr. 8, s. 98-119.
- Gjerløff, Anne Katrine og Jacobsen, Anette Faye 2014: "Da skolen blev sat i system 1850-1920". Charlotte Appel og Ning de Coninck-Smith (red.): *Dansk Skolehistorie*, bd. 3, Aarhus Universitetsforlag.
- Haue, Harry 2010: "Almendannelse og nyttige kundskaber – skoler, eksaminer, censur og karaktergivning 1787-1923". Christian Larsen (red.): *Realskolen gennem 200 år – kundskaber og erhvervsforberedelse*, bd. 1, Danmarks Privatskoleforening, s. 323-350.
- Jacobsen, Lis et al. 1925. *Kvindelige Akademikere 1875-1925*. Gyldendalske Boghandel.
- Kristensen, Lene 1995: *Den eksamensberettigede pigeskole i Danmark 1883-1920. En undersøgelse af Den danske Pigeskoles kønsideologi og pigeskolens indplacering i samfund og skolesystem*. Upubl. speciale, Syddansk Universitet.
- Kruse, Anne-Mette 1989: "Pigeskole eller fællesskole? Debatten omkring århundredeskiftet". Adda Hilden og Anne-Mette Kruse (red.): *Pigernes skole*, Aarhus, s. 43-76.
- Kvinden og Samfundet* 1900: "Th. Langs Seminarium", nr. 25, årgang 16, 19.06.1900, s. 98. https://www.kvinfo.dk/dig_pdf.php?pdfid=11719.
- Lang, Theodora 1899: "Den højere Pigeskoles Maal". *Bog og Naal*, s. 69-72.
- Lang, Theodora 1902: "Om Forslag til Lov om højere Almenskoler m.m". *Bog og Naal*, s. 227-234.
- Lang, Theodora 1905a: "Realklassen". *Bog og Naal*, s. 22-29.
- Lang, Theodora 1905b: "Pigeskolens Stilling efter Loven om højere Almenskoler af 24. April 1903". *Bog og Naal*, s. 141-147.
- Lang, Theodora 1905c: "Pigeskolen 1900-1905". *En kortfattet Redegørelse for Skoleforholdene i de nordiske Lande 1900-1905*, s.18-28.
- Lang, Theodora 1905d: "Realeksamen og pigeskolen III". *Bog og Naal*, 12, s. 72-75.
- Lang, Theodora 1913: "Lidt skolehistorie". *Aarsskrift for Th. Langs Skolers Samfund*, s. 6-11. TLSA, Pk. I308.
- Lang, Theodora 1932: *Th. Langs Skoler, Silkeborg: 1882-1932*, Silkeborg Bogtrykkeri.

- Larsen, Christian 2010: "Skolen for livet – realskolen i debat og lovgivning 1814-1923". Christian Larsen (red.): *Realskolen gennem 200 år*, bd. 1, Danmarks Privatskoleforening, s. 79-136.
- Larsen, Pelle Oliver 2022: "En ukvindelig dame? Billedet af udenlandske kvindelige læger og andre akademikere i Danmark 1849-1875". *Historisk Tidsskrift*, 122 (1), s. 35-71. <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/132922>
- Linderstrøm-Lang, Karen 1955: *Theodora Lang – Et Hundreårsminde*. Silkeborg
- Moretti, Franco 2013: *Distant Reading*. Verso.
- Meddelelser angaaende de højere Almenskoler i Danmark 1918-1935* (MHAD). A. P. Weis og Kai Glahn (red.). Gyldendalske Boghandel, København.
- Meddelelser fra Th. Langs Skole 1896-1899, 1918, 1924, 1928, 1930, 1932, 1935 og 1937* (MTLS). Silkeborg. www.skolehistorie.dk.
- Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet 1875: *Anordning angaaende Kvinders Adgang til at erhverve akademisk Borgerret ved Københavns Universitet af 25. juni 1875*. Lovtidende.
- Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet 1903: *Lov om højere Almenskoler m.m.* Lovtidende.
- Munch, Elna, 1909: "Hvorledes er vore Pigebørn stillede under den nye Skolelov". *Det ny Aarhundrede*, s. 333-334.
- Nielsen, Åse H. 2010a: "Realskoler for vore Døtre – den højere pigeskole 1787-1850". Christian Larsen (red.): *Realskolen gennem 200 år – kundskaber og erhvervsforberedelse*, bd. 2, Danmarks Privatskoleforening, s. 81-92.
- Nielsen, Åse H. 2010b: "Rum for kvindelig virkestrang – pigerealskolen 1880-1960". Christian Larsen (red.): *Realskolen gennem 200 år – kundskaber og erhvervsforberedelse*, bd. 2, Danmarks Privatskoleforening, s. 93-126.
- Nielsen, Åse H. 2010c: "Realfag, realskolefag og realskolefaglighed". Christian Larsen (red.): *Realskolen gennem 200 år – kundskaber og erhvervsforberedelse*, bd. 2, Danmarks Privatskoleforening, s. 127-160.
- Nygaard, Pernille Svare, og Coninck-Smith, Ning de 2024: "Crossing Borders: Women and Higher Learning in a Nordic Perspective, 1860–1960". *Nordic Journal of Educational History* 11 (2): 1-8. <https://doi.org/10.36368/njedh.v11i2.1055>.
- Possing, Birgitte 1992: *Viljens styrke: Natalie Zahle – en biografi om dannelse, køn og magtfuldkommenhed*, bd. 1-2, Gyldendal.
- Rasmussen, Tina 2023: "Vi har forskellige forventninger til drenge og piger." *Gymnasieskolen*, 25. oktober. <https://gymnasieskolen.dk/articles/vi-har-forskellige-forventninger-til-drenge-og-piger/>.
- Rosenbeck, Bente 2014: *Har videnskaben køn? : kvinder i forskning*. Museum Tusulanum, Kbh.
- Rönström, Anna 1899: "Den högra flickskolans mål". *Bog og Naal*, s. 25-29.
- Rønning, Frederik 1902: "Skolen som Karakteropdragende". *Bog og Naal*, s. 4-15

- Skovgaard-Petersen, Vagn 1976: *Dannelse og demokrati: fra latinskole til almenskole: lov om højere almenskoler 14. april 1903*. Gyldendal.
- Skram, Henriette 1900: "Atter nogle Ord om Aldersgrænsen ved almindelig Forberedelseseksamen". *Bog og Naal*, s. 114-28.
- Skram, Henriette 1904: "Er Pigeskolen overflødig?", *Vor Ungdom*, s. 49-62.
- Undervisningsministeriet 1998: *Uddannelsessystemet i tal gennem 150 år: Undervisningsministeriet 1848-1998*.
- Undervisningsministeriet 2017: *Rapport fra Udvalget om ligestilling i dagtilbud og uddannelse*. <https://regeringen.dk/media/agrjavpc/170626-rapport-fra-udvalget-om-ligestilling-i-dagtilbud-og-uddannelse.pdf>.
- Winkler, Sophie 2024: "What Is Suitable Education for Girls? Women's Participation and Statistical Arguments in Sweden's 1888 Girls' School Committee". *Nordic Journal of Educational History* 11 (2): 37-55. <https://doi.org/10.36368/njedh.v11i2.1058>.
- Winteler, L. 1897: "Skolekøkkener". *Bog og Naal*, s. 149-157.

Utrykte kilder

- MKU-3: Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsen, 3. Kontor, Pk. 27; 29; 2702-2706, Rigsarkivet.
- TLSA: Th. Langs Skolers Arkiv, Silkeborg Arkiv.
- TLPA: Theodora Langs privat-arkiv, A1379, Silkeborg Arkiv.

Websider

- Skov, Poul: *karakterer og karakterskalaer*, https://lex.dk/karakterer_og_karakterskalaer (besøgt 11/11 2025.)

English summary

Assessments of Students at Th. Langs Skoler 1917-1935

Gendered Perceptions of Higher Education in the Decades after the General School Act of 1903

This article investigates gendered perceptions of higher education, as expressed in assessments of students from *Th. Langs Skoler* in the period 1917-1935. Founded by Theodora Lang in 1882, the school was originally an all-girls' school but was converted to a mixed-gender school in 1905 following the introduction of the General School Act of 1903, which sought to make education more equal. However, at *Th. Langs Skoler* gender norms were thoroughly embedded, and the assessments show great differences in what was to be expected of the genders; most notably, gifted boys were more often encouraged to further their studies than gifted girls at *Th. Langs Skoler*.

Though Theodora Lang has been known as a champion for girls' education, this study suggests she – as well as other girl school leaders – maintained a 'traditional' culture that actively maintained and perpetuated gendered educational expectations dating back to the 19th century that ultimately limited women's access to higher education. From being at the forefront of the fight for women's right to education, Danish girls' schools later seem to have developed into an ideological counterweight to new pedagogical ideas and a conservative brake on the development that saw complete equality in education as the goal.